

УДК 81'373.21(477.62)

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.20.2.4>

ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТОПОНІМІВ ПІВДЕННОЇ СЛОБОЖАНЩИНИ

THE EXTRALINGUAL FACTORS OF FORMATION OF TOPONYMS OF SOUTHERN SLOBODA UKRAINE

Швидка Н.В.,

orcid.org/0000-0002-0096-143X

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови та літератури

Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

У статті досліджено етнолінгвістичні витоки формування топоніміки Південної Слобожанщини, її регіональні особливості; виявлено, що чимало таких мовних одиниць є тюркськими за походженням; з'ясовано, що топонімні номінації цієї частини Слобожанщини є архаїчним й усталеним прошарком лексики, де «законсервовано» лінгвоетногеографічну історію аналізованих теренів.

Етнолінгвістичне вивчення цього краю за умови комплексного наукового підходу з залученням етнологічної та мовознавчої інформації уможливить спростування тверджень деяких сучасних політиків і фальсифікаторів щодо формування території метафоричного Дикого поля як регіону, начебто розпочатого лише в XVII ст. під контролем Московії. Топоніміка вирізняється здатністю «консервувати» цілісну лінгвогеографічну історію відповідних теренів, що може сприяти вирішенню численних питань української етнології, слов'янської етимології, етнімії тощо.

Кожен етнос, проживаючи тривалий час на певній місцевості, номінував власні поселення, річки, озера, урочища тощо з притаманною лише йому мотивацією. Племена й народності зазвичай не послуговувалися чужою топонімією. Вочевидь, нові народності, що приходили на місце колишніх, не завжди сприймали незрозумілі та незвичні назви і переважно змінювали їх. Якщо ж вони були близькими, співіснували певний час або ж витіснення відбувалося поступово, то прибульці встигали звикнути до вже наявних топонімів. Географічні назви (принаймні більша їх частина) Південної Слобожанщини не змінювалися впродовж століть.

У статті досліджено походження таких топонімів: гідронімів Тор, Макатиха, Гола Долина, Сіверський Донець, Казенний Торець; ойконімів, похідних від гідроніма Тор (с. Красноторівка, с. Верхньоторецьке, с. Торецьке, м. Краматорськ), мотивацію назви с. Маяки, ороніма Карачун. У топонімних номінаціях зафіксовано інформацію не лише про певну місцевість, а й про історичні, етногеографічні, культурні та ментальні ознаки народностей, які тут проживали. Гідроніми досліджуваного регіону вирізняються усталеною граматичною формою, семантикою і насамперед мотивованістю.

Ключові слова: топонім, гідронім, ойконім, оронім, топонімна метонімія, етніонім.

The author investigates the ethnolinguistic origins of the formation of toponymy of the northern Donetsk region, its regional features; it was found that many such language units are of Turkic origin; it was found out that the toponymic nominations of this part of Slobozhanshchyna are an archaic and established layer of vocabulary, where the integral linguistic and ethnographic history of the analyzed areas is "preserved".

Ethnolinguistic study of this region provides a comprehensive scientific approach involving ethnological and linguistic information and refutes the claims of some modern politicians and falsifiers about the formation of the metaphorical Wild Field as a region, allegedly begun only in the XVII century under the control of Muscovy. Toponymics is distinguished by

the ability to “preserve” the integral linguistic and geographical history of the respective areas, which can help solve many issues of Ukrainian ethnology, Slavic etymology, ethnonymy, etc.

Each ethnic group, living for a long time in a certain area, nominated its own settlements, rivers, lakes and tracts with its own motivation. Tribes and nationalities usually did not use someone else's toponymy. Apparently, the new nationalities that replaced the former ones did not always accept incomprehensible and unusual names and mostly changed them. If they were close or coexisted for some time or the displacement was gradual, the newcomers had time to get used to the already existing toponyms. Geographical names (at least most of them) of northern Donetsk have not changed for centuries.

The origin of the following toponyms is investigated in the article: hydronyms of Thor, Makatykha, Hola Dolyna, Sever-sky Donets, Kazenny Torets; oikonoms derived from the hydronym Tor (village of Krasnotorivka, village of Verkhnotoretske, village of Toretske, city of Kramatorsk), the motivation of the name village of Maiaky, oronym of Karachun. In the toponymic nominations of the northern Donetsk region, not only information about a certain locality is recorded, but also historical, ethnogeographical, cultural and mental features of the nationalities that lived here. Hydronyms of the studied region are distinguished by an established grammatical form, semantics and, above all, motivation.

Key words: toponym, hydronym, oikonym, oronym, toponymic metonymy, ethnonym.

Постановка проблеми. Надзвичайно актуальним є різноаспектне осмислення культурно-історичних формацій Південної Слобожанщини, особливості якої формувалися на стику міграційних потоків, східних і західних впливів та традицій, культурного взаємовпливу, а наразі – на стику міждержавних і міжетнічних зіткнень. Історико-етнографічне й етнолінгвістичне вивчення цього краю за умови комплексного наукового підходу з залученням етнологічної та мовознавчої інформації уможливить спростування тверджень деяких сучасних політиків і фальсифікаторів щодо формування території метафоричного Дикого поля як регіону, начебто розпочатого лише в XVII ст. під контролем Московії. Топоніміка вирізняється здатністю «консервувати» цілісну лінгвогеографічну історію відповідних теренів, що може сприяти вирішенню численних питань української етнології, слов'янської етимології, етнічності тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні топонімічні студії переважно виконані на матеріалі, зібраному в Західній Україні (В. Бицко, Л. Білінська, Н. Вебер, О. Галай, Х. Зикань, Л. Костик, О. Проць, Н. Сокіл та інші) і Центральній Україні (О. Василик, О. Заїчковська, Ю. Кравченко, Р. Ляшенко, Н. Павликівська та інші). Значно рідше трапляються комплексні дослідження, присвячені аналізу топонімів Південної Слобожанщини (М. Гетманець, П. Лавров, Є. Отін, В. Скрипник, Є. Ткаченко та інші). Результати таких розвідок не лише виявляють особливості територіальних утворень, а й визначають загальні тенденції їхнього формування. Наразі постає нагальна потреба не лише дослідити те, що притаманне слобожанам, а й зберегти його для прийдешніх поколінь, аби віковічні набутки не було знівельовано.

Метою статті є аналіз регіональної особливості найменувань географічних об'єктів Південної Слобожанщини. Досягнення зазначе-

ної мети передбачає реалізацію таких завдань: 1) простежити зв'язок топонімної системи досліджуваної місцевості з її історичним минулим і географічним положенням; 2) дослідити способи й засоби творення аналізованих топонімів.

Виклад основного матеріалу. На думку Н. Ананьєвої, лексичний фонд, де переважають саме найменування природних реалій, відображає соціально-психологічний факт концентрації уваги первісної людини на явищах довкілля, від яких вона залежала [1, с. 270]. Регіональна особливість найменувань географічних об'єктів полягає насамперед у вербальному відображенні природних умов відповідного регіону. Важливу роль у формуванні та функціонуванні топонімної системи відіграє об'єктивний чинник. Як зазначає О. Михальчук, саме «особливість географічного середовища зумовлює розгалуження лексико-семантичних ознак для позначення в мові географічних понять» [6, с. 30].

Кожен етнос, проживаючи тривалий час на певній місцевості, номінував власні поселення, річки, озера, урочища тощо з притаманною лише йому мотивацією. Племена й народності зазвичай не послуговувалися чужою топонімікою. Вочевидь, нові народності, що приходили на місце колишніх, не завжди сприймали незрозумілі та незвичні назви й переважно змінювали їх. Якщо ж вони були близькими, співіснували певний час або ж витіснення відбувалося поступово, то прибульці встигали звикнути до вже наявних топонімів. Наприклад, гідроніми Дон і Донець збереглися ще від часів скіфів, яких змінили алани й іранськомовні племена сарматського походження. Як зауважує Є. Ткаченко, «такі номінації виявляють досить прозору ім'яутворювальну функцію внаслідок дії топонімної метонімії (контактного перенесення назв за суміжністю) та явища іррадіації як її різновиду» [12, с. 58].

Топоніміка (принаймні більша частина) північної Донеччини не змінювалася впродовж сто-

літь. Зокрема, гідронім Тор уперше було зафіксовано в літописній оповіді про похід на половців у 1185 р. князя Ігоря Святославовича. На цій річці знаходилося зимовище (вежі) найвпливовішого хана донських половців – Кобяка. Саме в цій місцевості археологи виявили найбільшу кількість їхніх кам'яних статуй. Згідно зі свідченнями Іпатіївського літопису на річці Тор (протікає територією сучасного Слов'янська, впадає в основну притоку Дону – Сіверський Донець) після поразки на річці Каялі (нинішня р. Макатиха) у полоні половців перебував князь Ігор [10, с. 45].

Пояснюють семантику гідроніма Тор на підставі як слов'янських, так і неслов'янських мов. На думку П. Ваденюка, зазначений онім співвіднесений зі слов'янським коренем *-тор* (у словах *торний*, *проторити* тощо), який має семантику руху [3, с. 53]. М. Фасмер вважає, що номени *тор* – *прокладена дорога й торний* – *гладкий, рівний* (українською *тор* – *колія*) мотивують зазначений топонім. А у віддаленій етимологічній ретроспективі з праслов'янським дієсловом **terti* – *терти* мотиватором у такому разі може бути *швидка течія, що розмиває береги* («тертя» води об них), *спричиняє шум води* [13, с. 129]. Проте чимало науковців заперечують слов'янську етимологію, оскільки Тор у XII ст. знаходився далеко від південноруських поселень. Назвати річку саме так могло лише постійне населення. Логічним є тюркське походження, що й засвідчує багато хто з етимологів. Річка ця протікала територією, залюдненою східним об'єднанням половців, а до них тут жили інші тюркські племена. На думку М. Сумцова, гідронім мотивовано етнонімом *торки*, які разом з іншими кочовими племенами тюркських народностей жили у південному степу ще до IX ст. [2, с. 123], а в середині XI ст. перекочували в причорноморські степи. Номінація *торки* (у літописах – *търци*) з тюркської означає *сила, влада*. Торки – це союз племен каратулів, узів (гузів), ковуїв, берендеїв, конничів, турпіїв. У X–XII ст. ці племена були союзниками руських князів у боротьбі з печенігами й половцями.

Поширеною є думка, що твірною основою гідроніма є тюркський прикметник *тар* (*тор*) – *вузький, тісний, тонкий* чи дієслово *тар* – *звужуватися*. У значенні *вузький* лексему *тар* паспортизовано і в половецькій мові, а *тор* – у куманському половецькому діалекті. Таку назву ця притока Сіверського Дінця, ймовірно, отримала тому, що в половецькій гідронімії, власне, Донець міг бути назвою, не збереженою в значенні *широка* (ріка). Гідронім іранського (скіфського) походження

Дон, знаний у слов'ян, міг бути відсутнім у половецькій топонімії. Мотивований у значенні *вузький* він, мабуть, тому що річка була вузькою, порівняно з якоюсь іншою, розташованою неподалік, водоймою, ймовірно, з Доном [8, с. 57]. На думку Є. Отіна, первинний онім *Тар*, напевно, був складником етноніма *тарголове* (множина), зафіксованого в Іпатіївському літописі: «Игоря же бяхуть яли Тарголове мужь именемь Чилбоук...». Тарголове (н. в. мн.) із флексією *-ове* – це назва якогось племені з союзу східних половців, які кочували берегом річки Таргол (з татарської *тар* – *вузька* й *гол* – *ріка*). У процесі засвоєння слов'янами нечіткого половецького *Тар* з лабіалізованим *a* могло відбутися наближення до *o*, тобто *Тор* [9, с. 138]. Поширеною є думка, що Тор мав ще іншу назву з основою *сал* (*саль-*, *сол-*). Імовірно, це був слов'янський варіант, Салница чи Сольница зустрічається в Іпатіївському літописі [10, с. 53].

Раніше було досить поширеним явищем номінувати урочища, відповідно, й поселення, які на них виникали, на підставі гідроніма. Так, відомою є назва урочища Тор (біля річки Тор), де знаходилися Торські соляні озера. На місці зазначеного урочища виникло поселення Тор (Соляний). Хоч у 1784 р. воно було перейменоване на Слов'янськ, проте ще наприкінці XVIII–XIX ст. фортецю Слов'янськ неофіційно продовжували називати Тором. Отже, ойконім Тор утворився завдяки топонімній метонімії без словотвірного дооформлення нової географічної назви. Пізніше відбулося розподібнення гідроніма й ойконіма завдяки додаванню до першого суфікса *-ець*. Аби запобігти омонімії, давня форма *Тор* із часом закріплюється як назва міста й урочища, а ріку починають номінувати Торцем, її вже не сприймали як похідну від Тору (як і Донець від Дону). Аналогічне явище дисиміляції омонімічних гідронімів та ойконімів, утворених внаслідок контактного перенесення, наявне в топонімії Слобожанщини, зокрема Ізюм → р. Ізюмець (раніше р. Ізюм); Орел → Орлик (раніше р. Орел), Бахмут → р. Бахмутка (раніше р. Бахмут) тощо.

Наприкінці XVI ст. – у першій половині XVIII ст. ще зберігалася давня назва, яку десь у середині століття було ускладнено диференційним означенням *Казенний* + *Торець*. Такий гідронім почав функціонувати відтоді, коли після розв'язання суперечки між слобідськими й донськими козаками за володіння соляними промислами Петро I їх віддав «на користь казни», тому цю частину басейну ріки почали номінувати Казенним Торцем, а пізніше – й усю річку. В тек-

стовому описі «Книга Большому чертежу» Тор називали Тором (як праву притоку Сіверського Дінця), а ту, що в неї впадала, називали Торцем, тобто маленьким Тором (сучасний Сухий Торець).

Давня основа гідроніма Тор стала підґрунтям для номінування кількох сучасних населених пунктів, розташованих у заплаві річки, зокрема селищ Красноторівка, Верхньоторецьке, села Торецьке, міста Краматорськ тощо. Твірну основу останнього ойконіма утворено від словосполучення *крома Торова* (ймовірно, мотивоване назвою урочища) – *Крома Торская*, тобто кордон по річці Тор, торська межа. У розмовному російському мовленні лексема *крома* (літер. *кромка*) має семантику *кінець, межа, кордон*; українською – *стіна* (перегородка). Тор часто був орієнтиром визначення кордонів Російської держави наприкінці XVII – на початку XVIII ст., зокрема Ізюмське укріплення для захисту соляних промислів на річці Тор від кримських татар, а також Святогірський монастир та Маяцьке містечко, розташовані праворуч, на кримському боці Сіверського Дінця. Дон і Донець номінували скіфи або їхні нащадки, алани – іранськомовні племена сарматського походження. Вони будьяку рухому воду, зокрема й річки, називали *дон*, а вже слов'янські етноси додали суфікс *-ець*, тобто Донець – це малий Дон, який вище від Азова впадає у великий Дон.

Як засвідчують археологічні матеріали, значна частина басейну Сіверського Дінця була залюднена вже до кінця палеоліту, зокрема, добре знаною є Минієвська стоянка неподалік с. Богородичне Слов'янського району, що належить до Мадленської епохи палеоліту. За часів енеоліту відбулося культурне відокремлення басейну Сіверського Дінця від Центральної України. Якщо в басейнах Дніпра, Ворскли й на північному сході розвивалася трипільська культура (переважно землеробська), то в басейні Сіверського Дінця – давньоамна (переважно скотарська). Від VII ст. до н. е. (бронзова доба) увесь басейн Сіверського Дінця був скіфською територією [5].

Гідронімне означення Сіверський походить від назви слов'янського племені сіверян (сівери), на землях яких брала початок ріка. Сіверяни – один зі східнослов'янських племінних союзів, який у другій половині IX ст. разом із полянами утворив Київську Русь. Від лексеми *сіверяни* походить і назва Сіверського князівства [13, с. 153]. Етнонім є похідним від старослов'янського апелятива *сьверь*. М. Фасмер залучив до реєстру словника топонім Сьверь з таким поясненням: «...область племені сіве-

рян... недалеко від Чернігова...» [13, с. 589]. Отже, хоронім Сіверська земля є твірною основою гідронімного означення. Від XVI–XVII ст. заселення басейну Сіверського Дінця відбувалося переважно під контролем російської влади. До XVIII ст. ріка відігравала роль захисної лінії від кочівників із південного сходу. Кожне місто, засноване біля цієї водойми, повинне було будувати захисні споруди за планами, затвердженими у Москві. Після завоювання Криму захисна функція річки послабилася, важливішими стали економічні проблеми, зокрема спорудження водяних млинів. Млинові греблі остаточно призвели до припинення судноплавства на Сіверському Дінці.

На правому березі Сіверського Дінця розташовані Святі гори (історична назва узвишся з крейдових відкладів), документальну інформацію про які наведено в руських літописах, зокрема Львівському (1547 р.) і Лебедівському (1554 р.). Гори названі Святими, тому що там здавна у крейдових печерах-келіях селилися ченці, а пізніше виник і монастир, який був і фортецею. «Перша документальна звітка про Святогірський монастир, – як зазначає Д. Багалій, – датується 1624 р., коли ігумен Симеон з братією отримав царську грамоту і ругу в Белгороді» [2, с. 36]. Засновниками монастиря, ймовірно, були українські ченці з-за Дніпра або Гетьманщини. Територію навколо Святих гір називали Святогір'ям, а сформований у XX ст. санаторний комплекс – Святогірським. З огляду на те, що курорт у 1964 р. набув статусу міста районного підпорядкування (Слов'янськ), його перейменували на Слов'яногірськ. Компонент *-гірськ* міг бути мотивованим як лексемою *гора (гори)*, так і *город* (зрусифікований варіант). Наразі було створено гібридний ойконім, своєрідний «пам'ятник» епохи постійних ідеологізованих перейменувань і «топонімного волюнтаризму». В «Топонімічному словнику-довіднику УРСР» за редакцією М. Янка наведено некоректну етимологію ойконіма: «Місто на Слов'янських горах» [14, с. 136], оскільки жодних «слов'янських» гір у цій місцевості ніколи не було. У 2003 р. місту було повернено історично вмотивовану назву Святогірськ, а монастирю надано статус лаври.

Отже, словотвірна модель, за якою відбулося продукування назви міста, є поширеною в топоніміці регіону. Двослівний ойконім, транстопонімізується, зазнав структурних змін (втрати флексії, яку замінено на інтерфікс), а потім способом основоскладання, який супроводжує суфіксальна деривація (додавання продуктив-

ного у слов'янській ойконімії суфікса *-к-*), було утворено композитну топонімну лексему: Святі гори → Святогірськ; аналогічно були утворені Сіверський Донець → Сіверодонецьк; Сухий Ізюмець → Сухоізюмецьк, Верхній Торець → Верхньоторецьк тощо.

Значна кількість назв міст і сіл Південної Слобожанщини утворена внаслідок топонімної метонімії. Зокрема, назва села Макатиха мотивована назвою річки, на березі якої воно розташоване. Не зовсім з'ясованою є етимологія гідроніма. Відомі кілька версій: 1) у тюркській мові лексема *макати* (*макатир*) має семантику *богатири* (*велемень*), *герой*. На думку М. Гетманця, тюркський номен *Макати* разом з іменником жіночого роду *річка* утворив назву Макатиха [4, с. 28]; 2) лінгвісти констатують, що кочівники номінували ріки іменами ханів, тому Макатиха може бути мотивована ім'ям Макатир (Бохатур), оскільки в басейнах річок Тор і майже вже пересохлої сучасної Макатихи (давньої Каяли) під час археологічних розкопок було виявлено неабияку кількість половецьких поховань, зокрема й ханських, та кам'яних статуй, які, можливо, і є тими богатирями-героями, спорудженими на берегах Макатихи. На думку дослідників, поразки князь Ігор зазнав саме на річці Каялі. Вперше номінації гідронімів Гола Долина й Макатиха як місце битви русичів із половцями були оприлюднені відомим археологом-краєзнавцем М. Сибилевим у 1943 р. На підставі історичних, географічних, лінгвістичних й археологічних досліджень науковці стверджують, що події «Слова...» відбувалися між Ізюмом і Слов'янськом, річка Сьюрлій – це сучасна Гола Долина (*Сьюрлій* з тюркської – *вода, яка розливається, летить*, що відповідає гідроніму Гола Долина), а Макатиха – це колишня Каяла. На думку Є. Отіна, внутрішня форма *Каяла* досить звичайна для тюркської гідронімії, «ординарна» (від *kaja* – скеля, *kajaly* – скелистий) [10, с. 46]. Гідрологи довели, що на берегах Макатихи ще на початку ХХ ст. були скелі, які мешканці зруйнували в процесі господарської діяльності. Наразі матеріали гідрології, військової історії, археології, лінгвістики уможливають уподібнення Каяли з сучасною Макатихою. Отже, гідроніми Тор і Донець зберегли давні назви, а Сьюрлій і Каяла – ні, чому, ймовірно, посприяли монголо-татари.

Найменування урочища Маяк (Маяцьке) є мотиватором ойконіма Маяки (славнозвісного Маяцького городища – демонстранта давньої культури, стародавнього зруйнованого

поселення). Назва урочища на правому березі Сіверського Дінця походить від апелятива *маяк* – «*сторожова вартя*», де знаходилося певне пристосування для передачі сигналів небезпеки завдяки визначеним знакам: розмахуванню, качанню чогось, махам руками, або за допомогою маяка, вогню, диму тощо» [10, с. 55]. У документах 60-х рр. XVII ст. трапляється інформація про урочище Маяк і Маяцьке озеро, біля якого було наказано побудувати містечко – укріплене поселення (фортецю) [2, с. 131]. Пізніше топонім Маяцьке містечко зазнав структурно-граматичних ойконімічних змін, зокрема зрощення в одне слово – універсализація, полегшене тим, що ойконім *Маяк* утворено завдяки метонімії та додаванню закінчення множини як словотвірною засобу: Маяцьке містечко → Маяки. Такий процес завершився рухомим наголосом (з останнього складу на перший), унаслідок чого відбулося розподібнення з відповідним апелятивом.

Найстійкішими до перейменування виявилися гідроніми й ороніми Слов'янська, зокрема, такою словоформою є назва гори Карачун, біля підніжжя якої протікає Сухий Торець. Всі науковці одностайні щодо тюркського походження зазначеної власної назви, а семантику тлумачать по-різному: 1) Карачун походить від *караучі* – *той, хто дивиться вперед, дозорний* [11, с. 24]; 2) Караджун означає *чорний сокіл*. Буквосполучення *дж* у народному мовленні замінили на *ч* [7, с. 18]; 3) поширеною є версія, за якою назву гори перекладають як «чорна смерть», саме таку версію зображено і в легендах. Цей топонім мотивовано, ймовірно, тим, що зручне розташування гори допомагало першим поселенцям захищатися від ворогів. Пізніше на горі перебували козацькі дозори.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Топоніміка Південної Слобожанщини є архаїчним й усталеним пластом лексики, де зафіксовано не лише інформацію про певну місцевість, а й історичні, етногеографічні, культурні й ментальні ознаки народностей, які тут проживали. За походженням така тематична група належить до найдавніших прошарків. Гідроніми досліджуваного регіону виокремлюються усталеною граматичною формою, семантикою і насамперед мотивованістю. Значна кількість таких мовних одиниць є тюркськими за походженням. Вважаємо перспективними дослідження топонімів окресленої території, вони сприятимуть подальшому вивченню ономастичного Укράїни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ананьева Н. История и диалектология польского языка. Москва : Издательство МГУ, 1994. 301 с.
2. Багалій Д. Історія Слобідської України. Харків : Дельта, 1990. 256 с.
3. Ваденюк П. Где нужно искать ту реку, на которой 1 мая 1185 г. был разбит Игорь Святославич Новгород-Северский и которая названа Каялой? *Труды 3-го археологического съезда в России, бывшего в Киеве в августе 1874 г.* В 2 т. Т. 2. Киев, 1878. С. 51–58.
4. Гетманец М. Тайна реки Каялы («Слово о полку Игореве»). Харьков : Вища школа, 1982. 132 с.
5. Лавров П. Історія Південно-Східної України. Київ : МП «Слово», 1992. 299 с.
6. Михальчук О. Географічна термінологія в мікротопонімії Підгір'я. *Мовознавство*. 1997. № 2–3. С. 29–35.
7. Овчаренко І. Слов'янський сокіл. Історичний нарис / Національна спілка письменників України. «Донбас». Донецьк, 2004. С. 18.
8. Отин Е. Дон и Донец. *Востокукраинский лингвистический сборник*. Донецк : ДонГУ. Вып. 1. С. 55–62.
9. Отин Е. Избранные работы. Донецк : Донеччина, 1997. 470 с.
10. Отин Е. Из топонимии Славянского района. *Слово и время* : сборник научно-методических статей в честь профессора О.Е. Ольшанского. Славянск : СГПИ, 1997. С. 41–57.
11. Скрипник В. Нариси з історії міста-курорту. Слов'янськ : ТОВ «Видавництво «Друкарський двір», 2015. 87 с.
12. Ткаченко Е. Взаимодействие гидронимов и ойконимов (в бассейне реки Казенный Торец). *Філологічні студії*. Донецьк : Дон ДУ, 2003. С. 58–62.
13. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. В 4 т. Т. 3. Москва : Прогресс, 1987. 831 с.
14. Янко М. Топонімічний словник-довідник УРСР. Київ : Радянська школа, 1973. 179 с.